

ביטול חמץ בלב

משנה ז

ההוֹלֵךְ בערב פסח לְשַׁחוּט אֶת פֶּסַחֹו, או וְלַמּוֹל אֶת בְּנוֹ, או וְלֶאֱכֹל סְעוּדַת אַרוּסֵין בְּבֵית חֻמְיוֹ⁴⁶, וְנִזְכָּר שֵׁישׁ לוֹ חֻמְץ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - מה יעשה? אִם יָכוֹל - שיש לו שהות לְחַזֵּר וּלְבַעַר את החמץ וְלְחַזֵּר לְמַצָּתוֹ - יִחַזֵּר וַיִּבְעַר, וְאִם לֹא - שלא יספיק לעשות את המצווה - מְבַטְלוּ בְּלִבּוֹ כי מן התורה ביטול בלב מספיק.

ואם הלך בערב פסח לְהַצִּיל נפשות ישראל מִן הַנְּכָרִים התוקפים אותם, או וּמִן הַנְּהַר - שיטפון של נהר, וּמִן הַלְּסָטִים - שודדים, וּמִן הַדִּלְקָה, וּמִן הַמַּפְלֵת, לא יחזור לביתו אפילו אם יש לו שהות, אלא לכתחילה יִבְטֵל את החמץ בְּלִבּוֹ משום ספק סכנת נפשות.

וְלִשְׁבוֹת שְׁבִיתַת הַרְשׁוֹת - שהלך לערב עירוב תחומים כדי שביום טוב יוכל ללכת ממקום שביתתו אלפיים אמה, ולא נתכוון לערב לדבר מצווה, הרי זה יִחַזֵּר מִיַּד לביתו ויבער את החמץ. אך אם התכוון לדבר מצווה, הרי זה כדין ההולך לשחוט את פסחו:

משנה ח

וְכֵן - בדומה לדין במשנה הקודמת אמרו לגבי מִי שֵׁינָא מִירוּשָׁלַיִם וְנִזְכָּר שֵׁישׁ בְּיָדוֹ בָּשָׂר קֹדֶשׁ - קדשים קלים שנפסלו עם יציאתו מחוץ לירושלים, וצריך לשרפו, אִם כבר עָבַר מקום הנקרא צוֹפִים, שמשם רואים את המקדש, לא הטריחוהו חכמים לחזור, לכן שוֹרְפוֹ בְּמִקְוָמוֹ. וְאִם לֹא - שלא עבר את הצופים

ביאורים והרחבות

46. בגמרא (מט, א) מקשים מברייטא: ורמינהו: ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד (משמע שבסעודת אירוסין חוזר מיד, ואינו מבטל כמשנתנו שאמרו מבטל בלבו)? ותרצו: לא קשיא, מחלוקת תנאים היא, משנתנו כרבי יוסי, והברייתא כרבי יהודה. דתניא: סעודת אירוסין רשות, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: מצוה. ולשיטת רב חסדא שהמחלוקת בין רבי יהודה לרבי יוסי היא בסעודה שניה (שלאחר סעודת האירוסין חוזר החתן לסעוד עם ארוסתו), אבל בסעודה ראשונה דברי הכל מצוה, אפשר לומר שאין סתירה בין הברייתא למשנה ושניהם רבי יהודה, ולא קשיא, משנתנו בסעודה ראשונה וסעודת מצוה היא, והברייתא בסעודה שניה ורשות.

ר' עובדיה מברטנורא

ז החולך. ב"ד קאי: אם יכול. שיש שהות ביום: להציל מן הגייס. את ישראל הנרדפים: יבטל בלבו. ולא יחזור ואפילו יש שהות, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי: לשבות שביתת הרשות. שהיה הולך להחשיך על התחום ולקנות שביתה להלך משם והלאה אלפים אמה לדבר הרשות, יחזור מיד. אבל לקנות שביתת מצוה כגון שצריך לילך למחר לבית האבל או לבית המשתה, היינו כהולך לשחוט את פסחו: ח שיש בידו בשר קודש. שנפסל ביוצא. שחומת ירושלים היא מחיצה לקדשים [קלים]: אם עבר צופים. שם מקום שמשם רואים בית המקדש: שורפו במקומו. ולא הטריחוהו לחזור: ואם לא חוזר ושורפו. דכתיב (ויקרא ו') בקודש לא תאכל באש תשרף, במקום אכילתו שריפתו:

- חוֹזֵר וְשׁוֹרְפוֹ לְפָנֵי הַבֵּירָה - הַמְקֻדָּשׁ מֵעֵצִי
הַמְעֵרָה של המזבח.

וְעַד כְּמָה הֵן הַחוֹזְרִין - מי ששכח חמץ בביתו, או בשר קודש בידו, מהו שיעור החמץ או בשר הקודש לחזרה? **רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר: זֶה וְזֶה - חֻמֵּץ וּבֶשֶׂר קוֹדֵשׁ שֶׁנִּפְסַל בְּכַבִּיבָה. רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: זֶה וְזֶה בְּכִזִּית⁴⁷. וְחֻכְמָיִם אֹמְרִים: בְּשֵׁר קֻדֵּשׁ חוֹזְרִים עֲלָיו אִפִּילוּ בְּכִזִּית מִשּׁוּם חוּמְרַת קִדְשִׁים, וְחֻמֵּץ חוֹזְרִים עֲלָיו בְּכַבִּיבָה:**

פרק רביעי

"מקום שנהגו"

משנה א

מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ לַעֲשׂוֹת מְלֶאכֶה בְּעֶרְבֵי פְסָחִים
עַד חֲצוֹת הַיּוֹם⁴⁸ - עוֹשִׂין בּוּ מִלֶּאכֶה. מְקוֹם שֶׁנֶּהְגּוּ שְׁלֹא לַעֲשׂוֹת מלאכה גם לפני חצות, כדי שלא יהא טרוד במלאכה וישכח ביעור חמץ ושאר ההכנות - **אֵין עוֹשִׂין.**

ביאורים והרחבות

47. בגמרא (מט, ב) שואלין מדוע כאן בשיעור החזרה לביטול חמץ סובר רבי מאיר כביצה ורבי יהודה סובר כזית, ואילו לענין זימון וברכת המזון השיעור לרבי מאיר כזית ולרבי יהודה עד כביצה? אמר רבי יוחנן: מוחלפת השיטה. היינו, יש להחליף את השיטות באחד המקורות כדי שיהיו מותאמות, אם כאן השיעור לרבי מאיר כביצה גם בענין זימון וברכת המזון יסבור כביצה, וכן לגבי רבי יהודה. אביי אמר: לעולם לא תיפוך, התם (בברכות לענין זימון וברכת המזון) בקראי פליגי, הכא (בענין החזרה לענין ביטול חמץ) בסברא פליגי. התם בקראי פליגי: רבי מאיר סבר "ואכלת" זו אכילה, "ושבעת" זו שתייה, ואכילה בכזית. ורבי יהודה סבר "ואכלת ושבעת" אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו? בכביצה. הכא בסברא פליגי, **רבי מאיר סבר חזרתו כטומאתו**, מה טומאתו בכביצה (שאינן אוכל מטמא בפחות מכביצה), אף חזרתו בכביצה. **ורבי יהודה סבר חזרתו כאיסורו**, מה איסורו בכזית (שהאוכל כזית חמץ או בשר קודש שנפסל - חייב) אף חזרתו בכזית. תניא, רבי נתן אומר: זה זה (חמץ ובשר קודש) כשתי ביצים, ולא הודו לו חכמים.

48. **הקדמה:** חמור ערב פסח משאר ערבי יום טוב ושבת, שבערבי יום טוב ושבת אסרו את המלאכה מן המנחה ולמעלה, ואילו בערב פסח אסרו לעשות מלאכה מחצות היום, כדי שיתפנה להכנות של שחיטת קרבן הפסח (שאינן זה נאה שיהא קרבנו של אדם קרב והוא עוסק במלאכתו). ועוד חמור ערב פסח, שהעושה בו מלאכה - מנדים אותו. משנתנו באה ללמד שיש מקומות שנהגו לא לעשות מלאכה בערב פסח אף מלפני חצות.

ר' עובדיה מברטנורא
זה וזה. חמץ דאמרינן לעיל
ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו
וכו', ובשר קודש שעמו:
כביצה. אבל בפחות, חמץ
מבטלו בלבו, ובשר קודש
שורפו במקומו, וסבר ר' מאיר
חזרתו כטומאתו, מה טומאת
אוכלין בכביצה שאין אוכל
מטמא בפחות מכביצה, כך
אינו חוזר על פחות מכביצה:
רבי יהודה אומר זה זה
כזית. סבר חזרתו כאיסורו,
מה איסורו כזית שעל כזית
חמץ או בשר קודש חייב, כך
על כזית חוזר: בשר קודש.
משום חומרא דקדשים חוזר
אף על כזית, חמץ דחולין אינו
חוזר אלא על כביצה. והלכה
כחכמים: ד א מקום שנהגו
עד חצות. עד חצי היום: שלא
לעשות. כדי שלא יהא טרוד
במלאכה וישכח ביעור חמץ
ושחיטת פסח ותיקון מצה של

ר' עובדיה מברטנורא

מצוה: ואל ישנה אדם. הכי קאמר, ההולך ממקום שאין עושין למקום שעושין נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ולא יעשה, דהא דקיי"ל אל ישנה אדם ממנהג העיר אינו אלא מפני המחלוקת וכאן אין מחלוקת, דמאי קא אמרת הרואה אותו בטל אומר זה שבטל חושב שהמלאכה אסורה וחולק על כולנו, לא אמר הכי, אלא אמר אין לו מלאכה שהרי כמה בטלנים איכא בשוקא כל ימות השנה. והא דתנן נותנים עליו חומרי מקום שיצא משם, אינו אלא בזמן שדעתו לחזור למקומו, אבל אין דעתו לחזור למקומו נוהג כמנהג אנשי מקום שהלך לשם, בין לקולא בין לחומרא: ב המולך פירות שביעית ממקום שכלו. לחיה מן השדה וחיובין עליו בני מקומו לבערין מן הבית. והוליכין זה למקום

ההולך ממקום שעושין שם מלאכה בערב פסח למקום שאין עושין מלאכה, או ממקום שאין עושין מלאכה למקום שעושין מלאכה - נותנין עליו חומרי - החומרות של מקום שיצא משם, וחומרי מקום שהלך לשם שבכל מקרה לא יעשה מלאכה.

ואל ישנה אדם ממנהג המקום שבו הוא נמצא, מפני המחלוקת⁴⁹:

משנה ב

פיצא בו - בדומה לדין ששינו במשנה הקודמת: המולך פרות שביעית - של שנת שמיטה⁵⁰ ממקום שכלו לחיה מן השדה, וכבר חלה לגבי המין ההוא חובת ביעור, למקום שלא פלו ועדיין לא חלה לגביהם חובת ביעור, או ממקום שלא פלו למקום שכלו - חיב הוא לבער כחומרי שני המקומות.

רבי יהודה אומר: אומרים לו - למביא את הפירות: צא והבא לך אף אתה פירות ממקום

שלא כלו, ובני אותו מקום עדיין אוכלין הן מן המכונסים לבית, חייב לבער משום חומרי המקום שיצא משם: רבי יהודה אומר אומרים לו צא והבא לך אף אתה. פלוגתא דרבי יהודה ות"ק בכובש שלשה מיני ירק בחומץ או בציר להתקיים ושנים מהם כלו לחיה מן השדה והשלישי לא כלה, ת"ק סבר אוכל מאותן שכלו על סמך אותו שלא כלה הואיל והן בחבית אחת. והכי משתמע

ביאורים והרחבות

49. בגמרא (נא, ב) נחלקו האמוראים על מה חל הדין ש"אל ישנה אדם מפני המחלוקת", אבי אמר: ארישא, היינו על ההולך ממקום שעושין מלאכה למקום שאין עושין, שעל זה אמרו שלא ישנה (ולכן לא יעשה מלאכה במקום הבא אליו) מפני המחלוקת (ואין דין זה מדבר על הסיפא). רבא אמר לעולם אסיפא (דין זה בא להסביר את הסיפא - ממקום שאין עושין בו מלאכה למקום שעושין). ואין במניעת מלאכה משום שינוי המחלוקת, שהרואה אדם בטל אינו סובר שהוא בטל מחמת איסור שבדבר, ואומרים הבריות: כמה בטלני הוי בשוקא (כמה בטלנים יש בשוק כל השנה).

50. הקדמה: הכונס לביתו בשנת השמיטה מין ממיני הפירות, מותר לו לאכול מאותם הפירות כל זמן שמין זה מצוי לחיה בשדה. אבל אם כלה אותו מין בשדה ואינו מצוי שם לחיות, חייב לבער מה שיש בביתו מאותו המין. כמו כן, ארץ ישראל נחלקת לשלושה איזורים לעניין ביעור פירות שביעית (יהודה, עבר הירדן והגליל), ואם כלו הפירות של אחד המינים בארץ אחת, כגון ביהודה, אף על פי שעדיין מצויים בארץ אחרת, כגון בגליל, חייבים בני יהודה לבער